

R a s p r a v e

SPOLNI IDENTITET I OZAKONJENJE „PRAVA NA ŽIVOT U DRUGOM RODNOM IDENTITETU“ I ZA MALOLJETNU DJECU U REPUBLICI HRVATSKOJ

Danijela Rupčić

Fakultet hrvatskih studija
Sveučilišta u Zagrebu
darupcic@gmail.com

UDK:340.64(497.5)
347.157:616-089.844
613.885-053.2

<https://doi.org/10.34075/cs.59.4.1>
Izvorni znanstveni rad
Rad zaprimljen 10/2023

Sažetak

Rad je u prvom dijelu posvećen razradi temeljnih pojmova, pravnih instituta i kategorija koji su nužni za shvaćanje osobnog identiteta i konteksta unutar kojega se u naš pravni poredak ozakonilo pravo na rodni identitet kao novo osobno pravo koje u potpunosti mijenja sliku o čovjeku. To se „pravo“ izvodi iz prava na samoodređenje i nediskriminaciju, a promiče se kao evolucija osobne slobode pojedinca kroz etiku kojoj je mjerilo kvaliteta života i definiciju zdravlja u kojoj pretežu psihološki aspekti. Samoodređenje pretpostavlja određeni stupanj autonomije i psihosocijalnog razvoja te smo drugi dio rada posvetili analizi ozakonjenja promjene spola maloljetnoj djeci na temelju „prava na život u drugom rodnom identitetu“ u RH kao i pravorijeka Ustav-noga suda RH iz 2014. i 2021. godine kojima se potvrđuje njegova ustavnost unatoč činjenici da time spolni identitet postaje subjektivan i fluidan te negira normativnu funkciju tijela i bioloških odrednica čovjeka koje je nemoguće promijeniti i/ili dokinuti.

Ključne riječi: rodni identitet, promjena spola maloljetne djece, samoodređenje, normativna funkcija tijela

UVOD

„Jer lik uistinu ima vlastiti život, obilježen vlastitim karakteristikim osobinama, zahvaljujući kojima je uvijek „netko“. Dok čovjek, naprotiv — ne kažem vi osobno, sada — nego tako, čovjek općenito, može ne biti

„nitko“¹. Ovu misao pronalazimo u, kako je nazivaju, drami apsurda „Šest lica u potrazi za autorom“, velikog talijanskog književnika i dramskog pisca Luigija Pirandella. Polazeći od tog straha da ne bude nitko, u modernome društvu, čovjek razvija mogućnost da bude svatko, svatko tko poželi biti. Tehnološki, znanstveni i nazovimo ga „humanistički“ napredak to mu prividno omogućavaju. U ovom radu kroz sintagmu rodnog identiteta vidjet ćemo kako se te granice pomiču u pravu. Prvi dio posvetit ćemo pravnom smještaju spolnog i rodnog identiteta, odnosno kratkom prikazu prava osobnosti; drugi dio razradit će važna pitanja koja se odnose na ljudsko tijelo i njegovu normativnu funkciju koja zadaje konstitutivne granice prava osobnosti; u trećemu dijelu dotaknut ćemo se ključnih pitanja razvoja i sadržaja prava na samoodređenje kao one determinante kroz koju se čovjeka usmjerava na gradnju osobnoga identiteta, ali i na negaciju svojih konstitutivnih elemenata te ćemo u četvrtom dijelu prikazati ozakonjenje tzv. prava na rodni identitet maloljetnoj djeci u Republici Hrvatskoj (dalje RH) i to bez određivanja dobne granice što predstavlja ishod eskalacije samoodređenja neovisno o psihosocijalnom razvoju pojedinca.

1. PRAVA OSOBNOSTI OSOBNI IDENTITET, SPOLNI I RODNI IDENTITET

Čovjek je za pravni poredak subjekt prava i pravo ga prepoznaje kao fizičku² osobu što semantički upućuje na tjelesnost, na prirodu, na neartificijelnost.³ Biti osoba, ujedno znači i biti netko⁴, netko drugačiji od drugih. Pravo prepoznaje čovjeka kao osobnost

¹ Pirandello Luigi, *Šest lica u potrazi za autorom*, prijevod Helga Juretić, dostupno na elektire.skole.hr, str. 35.

² Riječ *fizički* potječe od grčke riječi *physis* što bi se na hrvatski prevelo kao *naravno* pa stoga često i nailazimo u pravo na uporabu sintagme *naravna osoba*. Više o značenju pojma *physis* u Novina, Marina. „Narav otvorena nadnaravi.“ *Bogoslovska smotra* 92, br. 1 (2022) str. 138-140. U common law sustavu se za fizička osoba označava kao *natural person*, vidi Arcelia Elvia, Quintana Adriano, *The Natural Person, Legal Entity or Juridical Person and Juridical Personality*, 4 PENN. ST. J.L. & INT'L AFF. 363, 8 (2015), 101-118.

³ U common law sustavu se za fizička osoba označava kao *natural person*, vidi Arcelia Elvia, Quintana Adriano, *The Natural Person, Legal Entity or Juridical Person and Juridical Personality*, 4 PENN. ST. J.L. & INT'L AFF. 363, 8 (2015), 101-118.

⁴ Spaemann, Robert, *Persone, Sulla differenza tra qualcosa e qualcuno*, prijevod L.Allodi, Laterza ed., 2005. citirano u Viola Francesco, *Umano e post-umano: la questione dell'identità*, u *Natura, cultura, libertà*, ur. F.Russo, Armando, (2010),91.

i razvija skup prava i zaštite⁵ koje mu s te osnove pripadaju. Tu su učinjeni najveći i za čovjeka najznačajniji pomaci u pravnoj znatosti i u praksi i to razvojem prava osobnosti⁶ koja prepoznaju čovjeka kao fizičko i duhovno-moralno biće.⁷ Taj razvoj intenzivira se početkom 20. stoljeća potrebom da se čovjeka identificira, a danas je uslijed afirmacije i zaštite ljudskog dostojanstva⁸ te širenja prostora osobnih sloboda većina tih prava uzdignuta na razinu temeljnih ljudskih prava.⁹

Osobni identitet skup je objektivnih (nepromjenjivih) i subjektivnih (promjenjivih) sastavnica u kojima se prožimlje, izgrađuje i zrcali veliki dio odgovora na temeljno čovjekovo pitanje: Tko sam ja? Obuhvaća skup karakteristika pojedinca koje čine njega kao jedinku kao i njegovu osobnost, po kojima se identificira i osobno izgrađuje. Riječ je ustavnopravno zaštićenom¹⁰ dobru pojedinca obuhvaćenom krovnim pojmom prava osobnosti.¹¹ Prava osobno-

⁵ Alpa Guido, Resta Giorgio, *Le persone e la famiglia* vol. 1, u *Trattato di diritto civile*, Torino, UTET, Wolters Kluwer Italia srl. 2019, 3-21.; Bublitz Christoph, *The body of law: boundaries, extensions, and the human right to physical integrity in the biotechnical age*, *Journal of Law and Bioscience*, 9,2, (2022)., 20-14.

⁶ Kao pravni institut pravo osobnosti razvija njemačka doktrina koja je na tragu prirodnopravne filozofije počevši od 18. stoljeća tvijala pojmovnu gramatiku temeljni ljudskih prava. Više u Norberto Bobbio, *L'età dei diritti*, Torino, Einaudi, (2014).

⁷ A. De Cupis, *Il diritto all'identità personale*, Milano, Giuffrè, 1949; V. Zeno-Zencovich, "Identità personale", *Digesto delle Discipline Privatistiche*, UTET, Torino, vol. IX, 1993.; Neethling, Johann. "Personality Rights: A Comparative Overview." *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa* 38, no. 2 (2005): 210-45.

⁸ D. Beylveled e R. Brownsword (*Human dignity in bioethics and biolaw*, Oxford, 2001, M. Meli, *Dignità della persona e diritto all'autodeterminazione: l'incidenza del diritto sovranazionale sul diritto privato*, in *Nuove Leg. Civ. Comm.*, 2019; F.D. Busnelli, *Le alternanti sorti del principio di dignità della persona umana*, in *Riv. Dir. Civ.*, 2019

⁹ Neethling, Johann. "Recognition and Protection of Personality Rights: Classification and Typology" *Journal of European Tort Law*, vol. 9, no. 3, 2018, pp. 243-268.

¹⁰ Vidi čl. 22. Ustava RH

¹¹ Gavella Nikola, *Osobna prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2000., Radolović Aldo, *Pravo osobnosti u novom Zakonu o obveznim odnosima* Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci 27,1, (2006), 129-170.; Klarić, Petar O pravima osobnosti., *Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povreda prava osobnosti u vezi s radom: mobing, dostojanstvo, diskriminacija, izloženost štetnim utjecajima, ozljede na radu, profesionalna oboljenja* i dr., Klarić, Petar (ur.) Zagreb: Narodne novine 2007. str.1 – 16., Radolović, Aldo, *Pravni poslovi prava osobnosti*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 35,1 (2014), 95-118; Finocchiaro Giusella, *Identità personale (diritto alla)*, u *Dig. disc. priv.*, sez. civ., V Agg., Torino, (2010), 725.

sti apsolutna su, neotuđiva, neprenosiva subjektivna prava koja pripadaju osobi kao individui po samom njezinom postojanju, a funkcionalno usmjerena su potvrđivanju i ozbiljenju potreba najtješnjeg egzistencijalnog karaktera. Ona štite nematerijalna i prirodna dobra fizičke osobe, a razvijaju se i aktualiziraju usporedo s razvojem društva i pravne doktrine, dok su kao samostalno pravo priznata relativno kasno i u doktrini¹² i u praksi.¹³

Svaki čovjek ima pravo na osobni identitet te kao jedinstvena i neponovljiva jedinka ima legitimni interes biti predstavljen onakvim kakav jest kao i legitimni interes zaštite svog identiteta. Ova prava zaštićena su u okviru privatnog, odnosno građanskog prava, no njihova je taksonomija složena i u pravnoj doktrini do danas neusuglašena.¹⁴ Tako naš Zakon o obveznim odnosima (dalje ZOO) pod pravima osobnosti razumijeva „prava na život, tjelesno i duševno zdravlje, ugled, čast, dostojanstvo, ime, privatnost osobnog i obiteljskog života, slobodu i dr.“¹⁵ Danas se u pravnoj doktrini spominju i subjektivna prava u okviru zaštite okoliša, potrošača, korisnika radio-televizijskih usluga, maloljetnika i nezaštićenih osoba itd.¹⁶

Upravo ta prava i mehanizam njihove zaštite štite čovjeka od iznošenja podataka, mišljenja i/ili karakteristika koje su suprotne istini o njemu. Konstitutivni elementi prava osobnosti su objektivni (spol, biološke karakteristike) te određuju konstitutivne granice ljudske osobnosti i subjektivni (ime, privatni život, čast, ugled, moralna autorska prava i sl.), koje čovjek autonomno uobličava i gradi te su usko vezani uz stupanj njegova psihosocijalnog razvoja. Neprijeporno je da je osoba ne samo pasivni već i aktivni graditelj svog osobnog identiteta, ali konstitutivne, odrednice identiteta, kao što je spolni identitet, nemoguće je modificirati. Spolni identitet sastavnica je prava osobnosti i godinama je bilo neprijeporno da isti pripada konstitutivnim, objektivnim i nepromjenjivim odrednicama

¹² Alpa Guido, Resta Giorgio, *Le persone e la famiglia*, op.cit., 167-203.

¹³ Radolović Aldo, "Specifični postupnovpravni problemi u zaštiti prava osobnosti." *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*. 63,3-4 (2013), 695-715; Vrbljanac Danijela, Pravo mjerodavno za povrede prava osobnosti u novom ZMPP-u: je li prihvaćeno rješenje najbolje?, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, X, 1 (2019), 409-423.; Matić, Zvonimir i Baretić Marko, Izazovi postavljanja tužbenog zahtjeva u slučaju povrede prava osobnosti tjelesnom ozljedom, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 71, 5 (2021), 619-644.

¹⁴ Alpa Guido, Resta Giorgio, *Le persone e la famiglia*, op.cit., 149.

¹⁵ Zakon o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22), čl. 19. st.2.

¹⁶ Caso Roberto, *La società della mercificazione e della sorveglianza: dalla persona ai dati. Casi e problemi di diritto civile*, Ledizioni, (2021), 99-108.

osobnog identiteta čovjeka. I u modernome društvu po prirodnom impulsu prvo je pitanje, pri saznanju da će se roditi dijete: „Kojega je spola?“, odnosno je li muško ili žensko obzirom da je riječ o objektivnim biološkim odrednicama.¹⁷ Identitet ljudskoga bića upravo se i po tome razlikuje od identiteta pravne osobe, koja je *in toto* u svom subjektivitetu konstrukt, a kako i sam ZOO potvrđuje kojoj pripadaju sva prava osobnosti „*osim onih vezanih uz biološku bit fizičke osobe*“.¹⁸ Dakle i naš ZOO upućuje na biološku bit fizičke osobe, na konstitutivne elemente fizičke osobe, na biološki determinizam koji naravno ne smije biti apsolutistički vladar naše osobnosti.¹⁹

Problem nastaje kada se pravo na osobni identitet tumači isključivo kroz prizmu subjektivnog identiteta koji i biološke odrednice podvrgava autonomiji pojedinca. Tako je nastao koncept rod-nog identiteta,²⁰ koji je po svojoj naravi teorijski pojam utemeljen na negiranju čovjekovih bioloških odrednica. Rodni identitet iz prava na osobni identitet isključuju objektivne, konstitutivne granice osobnosti, a njegovim proširenjem na maloljetnu djecu²¹ isključuje se i/ili pomiče granica stupnja psihosocijalnog razvoja njegova određenja. To dovodi do apsolutizacije subjektivnih prava nauštrb univerzalnih, temeljnih ljudskih prava, a ostavlja otvorenim pitanja njihova dosega te konkretizacije njihovih pravnih i društvenih posljedica. Zbog toga s pravom govorimo o ideologiji obzirom da ove teorije i koncept nemaju znanstveno-ontološkog temelja te se legitimiraju negiranjem bioloških i morfoloških odrednica ljudskoga bića.

Rodni identitet nastoji kanonizirati kako na empiričkoj (negirajući ili alterirajući biološke datosti) tako i na epistemološkoj (građeci svoju metodologiju i tražeći legitimitet kojega nema) razini novo shvaćanje identiteta. Ova sintagma, za sada priznaje i spolni iden-

¹⁷ D'Agostino Francesco, Chi mi può dire chi io sono? Ideologia di genere e persona, in Rivista di Scienze dell'Educazione 531, (2015), 32-39.

¹⁸ Zakon o obveznim odnosima, čl. 19.st.3.

¹⁹ Le Breton, David, L'appartenance du corps, u Trattato di biodiritto, II, t. 1, Il governo del corpo, Canestrari-Ferrando-Mazzoni-Rodotà-Zatti, Giuffrè, (2011), 77-83.

²⁰ Judith P. Butler, Gender trouble: feminism and the subversion of identity, Routledge, New York, 1990., 6-72; Judith Butler, Undoing gender, Routledge, New York-Chicago, (2004), 75-102; 174-232; Franklin H. Romeo, Note, Beyond a Medical Model, Advocating for a New Conception of Gender Identity in the Law, 36, Columbia Human Rights Law Review, 713 (2005.), 724-725; Kimberly A. Yuracko, Gender Nonconformity and the Law, Yale University Press, New Haven, 2016., 8-248. Sharon Cowan, Sexual Identity and Law: Sex or Gender?, u: Thomas Gross, Legal Scholarship in International and Comparative Law, Peter Lang, Frankfurt, (2003), 137-151.

²¹ Murphy, Timothy F., Adolescents and Body Modification for Gender Identity, Expression *Medical Law Review*, 27, 4, (2019), 623-639.

titet utemeljen na biološkim datostima, koji shvaća kao samo jednu od varijanti identiteta, te se nastoji legitimirati kao svojevrsni metabiološki, subjektivni, samoodređujući konstrukt koji se predstavlja svojstvenim osobi, ljudskome biću čije biološke, morfološke, empiričke i znanstvene istine negira. Zapravo, rodni identitet ove istine smatra nekongruentnima biološkim i anatomskim obilježjima kojima suprotstavlja subjektivni identitet kao konstrukt. Tako se stvaraju nove sastavnice identiteta, koje ovise isključivo o voljnom elementu i koje objektivne istine o čovjeku zatambljuju i zamjenjuju, subjektiviziraju u „nove istine“ s pretenzijom njihove zaštite u okviru prava osobnosti. Razlika između muškog i ženskog spola s preciznošću utemeljena je na empiričkim istinama izraženima kroz morfološka i biološka obilježja, a rodni identitet kao i svaki dosadašnji pokušaj negiranja empiričke i znanstvene istine može biti i zasigurno jest društveno relevantan, ali nema legitimiteta, znanstveno je neutemeljen i kao takav neodrživ. Rodni identitet, naspram spolnog identiteta, uvodi otvorenu, nejasnu društveno, pravno i politički neusuglašenu definiciju o tako važnom pitanju kao što je identitet pojedinca. Definicija koju nudi pravno je neprihvatljiva jer i po logici nema prihvatljivog sidrišta. Riječ je, naime, o cirkularnoj definiciji po kojoj je žena ili muškarac ona/onaj koji se samoodređuje kao žena, odnosno muškarac. Dakle, ženom ili muškarcem ne postaje se zbog određenih objektivno prepoznatljivih karakteristika već slijedom samoodređenja te je po toj logici žena osoba koja se deklarira kao žena. Prema tome, dokaz je ono što trebamo dokazati, ali *definitio ne fiat in orbem*. Takve su cirkularne definicije²² u logici poznate kao zablude i one dovode do cirkularnog zaključivanja (*dijalelon*) i u pravu su neprihvatljive jer uvode pravne nesigurnosti. Toliko je nelogičnosti u prihvaćanju ovoga koncepta da se proces njegova nametanja slobodno može nazvati semantičkom i antropološkom revolucijom.²³ Makinacija kojom se pravno nameće ima svoju vrlo dinamičnu evoluciju jer je kao i svaka ideologija neutaživa. Naime, kroz prvotne „skromne“ zahtjeve za promjenom spola pod dijagnozom rodne disforije koja se odvijala u okviru prava na samoodređenje, rodni identitet se danas nameće kroz javno zdravlje i podiže se na javnopravnu razinu te se predstavlja kao sastavnica prava osobnosti koja od trećih zahtjeva poštivanje „nove istine“, a koja je po sebi negacija biološke stvarne biti čovjeka.

²² Mihaljević, Milica, Definicija naziva u terminološkim rječnicima, Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 19, br. 1 (1993), str.263.

²³ Di Pietro, Maria Luisa, Dalla sessualità al genere: una rivoluzione antropologica e semantica, Rivista Di Scienze Dell'educazion, 53, 1 (2015), 40-55.

2. BIOLOŠKE ODREDNICE LJUDSKOGA TIJELA I OSOBNI IDENTITET

Još u početnoj, najranijoj embrionalnoj fazi razvoja ljudskoga tijela započinje prirodno programirani proces spolne diferencijacije koji se odvija po preciznim tipskim, linearnim, međusobno povezanim razvojnim stadijima.²⁴ Ishod ovih procesa potpuno je prirodno genetsko i kromosomsko konfiguriranje koje određuje morfologiju gonada, endokrini i reproduktivni sustav te glavna i sporedna spolna obilježja.²⁵ Dovoljna je samo manja promjena u ovom procesu i ista se smatra patologijom. Nepromjenjiva spolna obilježja čovjeka su: kromosomska (pri začeću XX ženski, XY muški spol), gonadalna (diferencijacija nastaje oko 6. tjedna od začeća - jajnici, materica; testisi, prostata), fenotipska (sekundarna obilježja specifična za muški, odnosno ženski spol – dlakavost, muskularno koščani aparat, glas i sl.) i dr. Znanstvene spoznaje otkrivaju ostala obilježja somatskog spola kao što su hematološko kemijske vrijednosti, razina bazalnog metabolizma i brojna druga. Sva ta obilježja ili karakteristike koje prožimlju čitavo ljudsko tijelo²⁶ objektivni su pokazatelji biološkog spola čiji pokušaj promjene može dovesti samo do vanjski vidljive alteracije i mimetizacije suprotnog biološkog spola. Upravo zbog nemogućnosti promjene spola transseksualne osobe teško pronalaze utjehu i nakon tzv. procesa tranzicije. Spol je morfološka stvarnost i istina čovjeka koja ga čitavog prožimlje u njegovu biću i postojanju, ali i u njegovim odnosima i načinu ophođenja te ga je nemoguće svesti isključivo na bios, ali se te odrednice ne mogu zanemariti ili isključiti psihološkom dimenzijom čovjeka. Stoga, kao što je neprihvatljiv isključivi biološki determinizam tako je neprihvatljiv i onaj isključivo psihološki te se trebaju razvijati u skladu. Dakle, potrebno je shvatiti čovjeka u njegovoj cjelini, Kantovim rječnikom, čovjek je i *homo noumenon* (moralno biće) i *homo phenomenon* (naravno biće)²⁷ nesvediv na dijelove, ni fizičke ni psihološke jer to nužno dovodi do redukcionizma.

Ljudsko tijelo je najopipljiviji materijalni supstrat našeg odnosa prema drugima, ali i prema samima sebi, ono predstavlja našu

²⁴ Lucas Lucas Ramon, *Antropologia e problemi bioetici*, ed San Paolo, 2001, 19-72.

²⁵ Resta, Eligio, *L'identità nel corpo*, u *Trattato di biodiritto*, II, t. 1, Il governo del corpo, Canestrari-Ferrando-Mazzoni-Rodotà-Zatti, Giuffrè, 2011., 3-23.

²⁶ Zatti, Paolo, *Principi e forme del governo del corpo*, u *Trattato di biodiritto*, II, t. 1, Il governo del corpo, Canestrari-Ferrando-Mazzoni-Rodotà-Zatti, Giuffrè, (2011)., 99-130.

²⁷ Pažanin, Ante, *Moral, pravo i politika u praktičnoj filozofiji kasnoga Kanta*, *Politička misao* 33, br. 4 (1996), 33-50.

materijalnu, ovozemaljsku ograničenost, ograničeni kontingent našeg prostora i vremena u kojemu se kontinuirano odvija bitka za postizanje sklada između vanjskih i unutarnjih osobina čovjeka, između tijela i duše.²⁸ Tijelo je naša ovozemaljska geometrijska definiranost, inkarnacija osobe, kroz koju izgrađujemo svoju osobnost i odnos s drugima i s okolinom.²⁹ To je ona najmanja, samo ona najvidljivija sastavnica čovjeka u kojoj i oko koje se izgrađuje cijeli jedan univerzum, sve ono što čovjek jest. Tijelo je prva slika koju ostavljamo prema vani i naše prvo razumijevanje sebe i zakonitosti koje upravljaju stvarnošću u nama i izvan nas. Ono je komunikacijski medij čak i neovisno o našoj volji, ono nas prvo po prirodnom impulsu uči da postoje obveze i prava, pravila i prirodni procesi. Cijeli je naš život rezultat, između ostalog, bioloških i morfoloških procesa zapisanih u tjelesnosti kroz koje um spoznaje stvarnost. Kroz tijelo se definiraju granice spolnog identiteta, samodređenja, afektivnosti, onoga što je prirodno i biološki moguće. Tijelo je biološki i fiziološki nužno za održavanje života, ono je identitet, spolnost, sredstvo izražavanja osjećaja i reprodukcije, komunikacije, sustav i jamstvo bioloških i fizioloških funkcija, sjedište prava, osjećaja, želja i još pregršt toga. Naše iskustvo gradi se i ozbiljuje kroz tjelesnost, kroz osjete i tjelesne funkcije kroz koje ispoljavamo naša nezadovoljstva kao i naša zadovoljstva. Tijelo odražava naše tuge i naše radosti, psihološke nelagode, društvene i kulturne pripadnosti i iako živimo u digitalnoj eri ne smijemo zaboraviti da putem tijela komuniciramo s vanjskim svijetom emocijama, govorom, mimikama. Taj aspekt vezanosti ljudske biti uz tijelo ključan je u poimanju identiteta. Sve je to za pravo relevantno i bitno, tijelo pravu daje impulse.³⁰ Kao što smo spomenuli i naš pravni poredak prepoznaje "biološku bit fizičke osobe" (čl.19.3. ZOO) kao determinantu sadržaja identiteta. Tijelo nije stvar izbora, ono je *conditio sine qua non* našeg ovozemaljskog života, s tijelom se rađamo, tijelo ne biramo, ali biramo kako se odnositi prema njemu, kako ga koristiti i što kroz njega komunicirati. Identitet gradimo i kroz odnos s drugima, kroz složene društveno ambijentalne kontekste i procese kroz koje oblikujemo stavove, poglede na svijet, usvajamo obrasce ponašanja koji su ključni u percepciji i razumijevanju stvarnosti koja nas okružuje i koju živimo. Naša prva socijalizacija ostvaruje se komunikacijom putem tijela što predstavlja i prvi izvor sadržaja pravne

²⁸ Koprek, Ivan, Sklad duha i tijela, *Obnovljeni Život*, 51, 6 (1996): 641-652.

²⁹ Le Breton, David, *L'appartenance du corps*, op.cit.77-95.

³⁰ Galimberti, Umberto, *Il Corpo*, Milano, Feltrinelli, (2002), 425.

norme koja uređuje društvene odnose.³¹ To prirodno ljudsko tijelo, taj u svojoj zadivljujućoj složenosti usustavljeni prirodni sklad,³² predano je na skrb čovjeku, skrb očitovanu velikim dijelom i kroz pravo i pravne norme. Suvremeni pravni poreci, međutim, udaljuju čovjeka od tijela i tjelesnosti prebacujući supstrat zaštite i normiranja na apstraktne pojmove, svodeći čovjeka, kao fizičku, tjelesnu, osobu kao i sva njegova materijalna stanja na apstraktnosti koje ih čine „promjenjivima“.³³

Kao što tijelo ima svoju anatomiju i pravo ima svoju anatomiju. Ono kao *ars aequi et boni* jest artefakt ljudskoga bića, ali artefakt koji ima svoju smislenu funkciju dok služi uređenju društvenih odnosa i to postojećih društvenih odnosa prepoznajući i priznajući empiričke i znanstvene istine. Zaboravljamo da nisu zakonitosti u svijetu zbog prava, već da je pravo tu da pronalazi svoje izvore i sadržaje polazeći od tih zakonitosti.³⁴ Govorimo o prirodnim zakonitostima³⁵ koje odražavaju i opisuju red, pravilnost, linearnu usmjerenost u više ili manje složenim pojavama koje nas okružuju. Tijelo je naša prva geometrijska i prostorna ograničenost iz koje i putem koje spoznajemo te zakonitosti. Čovjek ih je oduvijek nastojao mijenjati, modelirati i njima upravljati, usavršavajući ih, ali i uništavajući. Suvremeni svijet napretkom tehnologije i znanosti mijenja percepciju i prostornosti i geometrijske omeđenosti, a proliferacijom samoodređenja i privatnih interesa u čovjeku razvija se dojam mogućnosti dominacije nad vlastitim tijelom. Tijelo se danas, zahvaljujući tehnološkom i znanstvenom napretku, može usavršavati i modificirati, ali to – npr. transplantacija organa, ugradnja proteza te sve složeniji estetski zahvati - može izazvati ozbiljne identitetske probleme.³⁶ Tijelo možemo oblikovati, možemo kontrolirati određene procese, ali u odnosu na *totum* to je samo jedan mali

³¹ Sterpa, Alessandro, Diritto e corpo. Elementi per una questione, *Federalismi.it*, *Rivista di diritto, pubblico, Italiano, Comparato, Europeo*, 11, (2021), 176-201.

³² Rodotà Stefano, *Il corpo giuridificato*, u *Trattato di biodiritto*, II, t. 1, *Il governo del corpo*, Canestrari-Ferrando-Mazzoni-Rodotà-Zatti, Giuffrè, (2011), 60-63.

³³ Rodotà Stefano, *Salviamo il corpo*, *Rim*, 04/05/2005, dostupno na <https://www.privacy.it/archivio/rodo20050504.html> Pristup na dan 26. rujna 2023.

³⁴ Gerhart, Eugene, *The Fountainhead of the Law: Ex Facto Oritur Jus*, *American Bar Association Journal*, 36, 7 (1950), 533-537.

³⁵ Tranchesi, Gregory, *Identità e determinismo genetico: Bioetica e filosofia delle scienze genetiche*, Edizioni Nuova Prhomos, (2013), 53-136.

³⁶ Knoedler L, Oezdemir B, Moog P, Prantl L, Broer PN, Knoedler C, Rieger UM, Perl M, von Isenburg S, Gassner UM, Obed D, Haug V, Panayi AC, Knoedler S. *Thinking like a Lawyer-Human Rights and Their Association with the Plastic Surgeon of Today*, *Aesthetic Plastic Surgery*, 47,1, (2023), 490-497.

mikrosvijet mogućnosti. S druge strane spoznaja, razvoj i usmjerenost kognitivnih procesa čovjeka nisu jednolični niti su samoodrživi, već se hrane i ovise o nizu čimbenika, o vanjskim i unutarnjim impulsima, interakcijama s drugim ljudima, okolinom, društvom, a danas i s virtualnim svijetom čije informacije, slike i neke “nove istine” prekrivaju našu stvarnost stvarajući njezine surogate te se razvijaju novi identiteti. Faktore koji su tome doprinijeli možemo sažeti u nekoliko točaka:

1. Samoodređenje pojedinca zauzima središnje mjesto u današnjem društvu, a voljni element je onaj koji nadilazi spoznajne procese prepoznavanja i prihvaćanja stvarnosti. To dovodi do toga da subjektivni identitet (rodni identitet), utemeljen na volji pojedinca zamjenjuje spolni identitet utemeljen na empiričkoj istini.
2. Napredak medicinske znanosti, ali i novih tehnologija omogućava sve složenije zahvate na tijelu koji se legitimiraju novim poimanjem psiho-fizičkog zdravlja pojedinca kojim dominiraju psihološki/voljni elemente.
3. Promidžba ciljanih agendi uvodi nove pojmovne i jezične konstrukte na političkoj i pravnoj razini, ali i kroz aktivistički rad brojnih udruga na nacionalnoj i međunarodnoj razini.³⁷
4. Novi pravni instituti koji se doslovno “implantiraju” u pravni poredak unose u njega do sada nepoznate antropološke sociokulturne obrasce i predstavljaju prave pravne implantate koji za sada, uz različite imunosupresivne impulse, još opstaju, ali im teško možemo odrediti i pravne i društvene učinke. To ćemo vidjeti na primjeru uvođenja prava na rodni identitet u pravni poredak RH.

³⁷ *Elimination Discrimination Against Children and Parents Based on Sexual Orientation and/or Gender Identity. UNICEF Current Issues. No. 9. November 2014.* European Parliament resolution of 4 February 2014 on the EU Roadmap against homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity (2013/2183(INI)); UN Resolution adopted by the Human Rights Council (A/HRC/RES/17/19) (Human rights, sexual orientation and gender identity), 14 July 2011; *Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity. In: Combating Discrimination on Grounds of Sexual Orientation or Gender Identity – Council of Europe standards, Council of Europe Publishing. June 2011: 7-46. UN Resolution adopted by the Human Rights Council (A/HRC/RES/17/19) (Human rights, sexual orientation and gender identity), 14 July 2011.*

Rezolucija Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 1728 od 29. travnja (2010)., *Resolution on Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity.*

3. PRAVO NA SAMOODREĐENJE I NORMATIVNA FUNKCIJA TIJELA

Ne možemo se ne složiti s tvrdnjom da se pravo razvija pod pritiskom zahtjeva s jedne strane za koercitivnošću, a s druge za slobodom, ali i takvih prohtjeva koji negiraju ili zanemaruju njegovu složenost te prisiljavaju pravni poredak na prihvaćanje određenih obrazaca bez legitimiteta.³⁸ Možemo također potvrditi da je ovo doba samoodređenja³⁹ koje propitkuje granice čovjekovih osobnih sloboda, kao i samoga čovjeka. Ali, neutaživa želja za slobodom i opiranje određenoj normi na kraju dovodi do potrebe nametanja vlastita obrasca i to upravo prisilom. Zbog toga je važno prepoznavanje zajedničkih vrjednota upisanih u kodeksu temeljnih ljudskih prava koja nam pripadaju samom činjenicom da smo ljudska bića i kao takva predstavljaju zaštitu kako od javne vlasti tako i od eskalacije privatnih interesa.⁴⁰ Pravo na samoodređenje predstavlja onu sferu privatnog života u koju se pravo sadržajno treba što manje miješati, a ograničenja su moguća samo iznimno ako su „u skladu sa zakonom“ ili „propisana zakonom“ i „nužna u demokratskom društvu“ radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.⁴¹ Samoodređenje, privatna sfera i osobne slobode granica su do koje pravna koercitivnost seže, pravo ih priznaje i otvara im nove prostore, ali granica do koje se može miješati mora biti što jasnija i ujednačena kako bi se zajamčila pravna sigurnost i izbjegla diskriminacija. Zašto je to važno? Pa upravo stoga što ta privatna sfera predstavlja vlastite, najosobnije odabire, odabire koji su vrlo često divergentni i heterogeni i najčešće usidreni u savjesti svakog pojedinca. To je ona sfera zbog koje se društvo naziva pluralističkim jer prihvaća pluralne i šarolike ideje i odabire. Ne zadirati u tu sferu znači ostaviti pojedinca slobodnim. To ne znači zatvarati ga u neke izolirane sfere

³⁸ Rodotà Stefano, *La vita e le regole. Tra diritto e non diritto*, Feltrinelli, Milano, (2012), 11.

³⁹ Pravo na samoodređenje zaštićeno je čl. 8. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i čl.35. Ustava RH. Čl. 8. Europske konvencije proklamira pravo svakoga na zaštitu „privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.“

⁴⁰ Idem, vidi i Rodotà Stefano, *Il diritto di avere diritti*, Editori Laterza, Roma-Bari, (2012), 318.

⁴¹ Europski sud za ljudska prava, Vodič kroz 8. članak Europske konvencije o ljudskim pravima Pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja, Ažuriran 31. kolovoza 2020., dostupan na: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_8_HRV Pristup na dan 26. rujna 2023.

slobode već osigurati mu osjećaj neisključenosti, ali istovremeno to ne može značiti da se granica te privatne sfere može prelijevati na način da briše ili mijenja nepromjenjive istine o čovjeku, prirodne normativne procese i samu stvarnost.

Središnje mjesto zaštite čovjeka kao individue u pravu proizlazi iz društvene funkcije prava, *ubi societas ibi ius*, koja pretpostavlja prisutnost drugoga/drugih. Taj drugi je „negacija“ mene u smislu da nije ja i postavlja granicu jer moja sloboda prestaje ondje gdje se kosi sa slobodom drugoga, istovremeno me usmjeravajući na tog drugoga, na traženje povjerenja i rješenja za miran suživot.⁴² Tako, nametanje samo jedne od opcija postaje ono što pravo nikada ne bi trebalo prihvatiti, osobito prisilom i dolazimo do vrlo jednostavnog zaključka da kada se protivi savjesti pojedinca pravo ne treba posezati za koercitivnošću.

Kao što smo u prvom dijelu rada naglasili cijelo prošlo stoljeće progresivno se razvijalo pravo osobnosti. Apstraktna sintagma „subjekt prava“ tako je kroz povijest poprimala različita značenja, podsjetimo se robova, rasnih zakona, nerođene djece, svih onih koji su slijedom različitih načina stupnjevanja ljudskog dostojanstva bili ili jesu u cijelosti ili dijelom isključeni iz kontingenta prava obuhvaćenih ovim pravnim statusom. Dakle, nije svaki čovjek bio ili jest smatran subjektom prava, ali subjektom prava nije samo čovjek već i pravna osoba koja ja društveni konstrukt. Osobna prava fizičke osobe, koja joj kao subjektu prava pripadaju jesu osobnoga karaktera, no ona se ne mogu odijeliti od ljudske tjelesnosti. Čovjek nije apstraktna, virtualna stvarnost ili konstrukt niti je tijelo akcidentalna pripadnost čovjeka. Pravno je naš identitet neodvojivo povezan s našim fizičkim postojanjem uopće, a ponekad i u točno određenom prostoru (npr. državljanstvo, status stranca). Prirodna neodvojivost fizičkih, ali i psiholoških osobina čovjeka od njega samoga čini tijelo nezanemarivim, nužnim i bitnim elementom prava. Putem tijela ozbiljuju se i prvi odnosi koji proizlaze iz uzročno posljedične veze čin-posljedica koja je pravu svojstvena, a usmjerena je na izgradnju uređenog pravnog sustava u kojemu je moguće predvidjeti učinke pojedinog ljudskog odabira i pružiti čovjeku toliko željeni red.

Rekli bismo sve je jasno, ali ništa više nije jasno jer se samoodređenje potencira usporedo s razvojem znanstvenih spoznaja koje se u svojoj ograničenosti svode na veću ili manju vjerojatnost. Znanost tako postaje „arhitekt“ slobode pojedinca, ona mijenja prirodne

⁴² Sterpa Alessandro, *Diritto e corpo. Elementi per una questione*, op.cit., 177.

pretpostavke slobode.⁴³ Genetičari, estetski kirurzi, biolozi postaju novi arhitekti osobnih sloboda jer grade gotovo stvaran privid „nove stvarnosti“ koja zamjenjuje prirodne datosti i zakonitosti.⁴⁴ Ovakav razvoj znanosti koja stvara paralelne svjetove izravno utječe na samoodređenje pojedinca jer mu otvara nove mogućnosti i nove dimenzije, a sloboda pojedinca po istoj sinergiji utječe na pravo i uvodi nova pravna rješenja i institute.

Zbog toga na području prava osobnosti, paralelno s opisanim društvenim promjenama dolazi i do vrlo invazivnih normativnih izmjena, bolje rečeno implantacija pravnih inovacija kao po nekom zadanom programu, uz pomoć pravnoga kreacionizma koji se provodi najčešće kroz odluke ustavnih ili vrhovnih sudova, a koje su kruna tzv. rodni agendi. Rasprave o rodnom identitetu prebacile su se posljednjih godina s teorijske, psihološke i medicinske razine na političku i pravnu razinu.⁴⁵ Promičući se na visokim političkim razinama, ove se agende koriste pojmovnim konstruktima i maki-nacijama.⁴⁶

Samoodređenje pretpostavlja određeni stupanj psihofizičkog razvoja kao i određeni stupanj autonomije te je legitimno pitati se kako se onda u tolikoj mjeri rodni identitet kao ishod prava na samoodređenje promiče među maloljetnom djecom i kroz obrazovne sustave. Dovoljno je proučiti dokument objavljen na stranica-ma naše Agencije za odgoj i obrazovanje, *Standardi spolnog odgoja u Europi* regionalnog ureda Svjetske zdravstvene organizacije za Europu i njemačkog Saveznog centra za zdravstveno obrazovanje⁴⁷ u kojemu se promiče rodni identitet za djecu od najranije dobi. Ovo nisu znanstveno i stručno usuglašeni niti po čemu obvezujući standardi. Pubertet je od velikog značaja za razvoj osobnog identiteta jer je riječ o razdoblju, možda najintenzivnije tranzicije ljudskoga života u kojoj dijete postaje odraslom osobom. I sada se u taj prostor ubacuju različiti stručnjaci koji djeci nude izbor nečega što ne mogu birati – istovremeno biti i ne biti ono što jesu, tj. biti ono što

⁴³ Gusmai Antonio, Il diritto all'autodeterminazione: una libertà "perimetrata" dal sapere scientifico *Dirittifondamentali.it*, 1, (2019), 2.

⁴⁴ Rose Nikolas, La politica della vita. *Biomedicina, potere e soggettività nel XXI secolo*, Einaudi, Torino, (2008), 57.

⁴⁵ Resta Eligio, L'identità nel corpo, *op.cit.*, 13.

⁴⁶ Primjerice Rezolucija Europskog parlamenta od 14. veljače 2019. o pravima interseksualnih osoba (2018/2878(RSP)) (2020/C 449/19) u t. 11. za "promjenu spola" koristi sintagmu „normalizacija spola“.

⁴⁷ <https://www.azoo.hr/app/uploads/uvezeno/datoteke/standardi-spolnog-odgoja1536878938.pdf>

je nemoguće biti, uči ih se da se muškarcem i ženom postaje odabirom, a ne rođenjem.

Osobni se identitet, međutim, razvija kao zajedništvo bioloških, psiholoških i društvenih karakteristika pojedinca u čemu ulogu imaju biološke datosti, naslijeđena i urođena obilježja i obrasci ponašanja, odgojni elementi, društveni i kulturološki utjecaji. Spol, kao dio osobnosti određuje cijelo naše postojanje. Pravo prepoznaje spolni identitet na temelju bioloških karakteristika dok kod rodnog identiteta ili određivanja spolnog identiteta na temelju odabira, kao što je slučaj u našem pravnom poretku, pravo zapravo kodificira identitet, stvara ga i generira. Pravo time poprima funkciju generatora identiteta jer spolni identitet sada biva zamijenjen pravnim konstruktom, tj. rodnim identitetom. Rodni identitet društveni je konstrukt, hermeneutička kategorija. a biološki spol se pri upisu činjenice rođenja konstatira i potvrđuje i ne može predstavljati predmnijevu niti nekakvu zamjenjivu etiketu jer nas ta obilježja i njihove zakonitosti prate cijeloga života kako god ih mi nazivali. Upis biološkog spola deklaratornog je, a upis promjene spola na temelju rodnog identiteta konstitutivnog karaktera. Spolna obilježja nisu uz nas kao nekakve statičke i zanemarive akcidentalnosti, ona prožimlju čitavo naše biće. Čovjeku je jednostavno nemoguće pobjeći od spola, nema se kamo osim u neke paralelne svjetove, virtualne sfere koje nas samo prividno i privremeno odmiču od stvarnosti. Ali ta nas stvarnost nikada ne napušta jer spol determinira tijelo i sve tjelesne procese, a tijelo je već ispisani kodeks koji bi čovjek vrlo rado korigirao. Samo, taj je kodeks nemoguće mijenjati jer on je zapisan u svakoj našoj i najmanjoj čestici. I svaka ta čestica, svaka već zapisana funkcionalna pravilnost i/ili usustavljenost ima normativnu funkciju. Drugim riječima iz tijela i svakog njegovog i najmanjeg elementa, sustava i podsustava proizlaze precizna prava i obveze. Tijelo, dakle, stvara prava i obveze i to kontinuirano i ta su prava i obveze vrlo dinamična i u stalnoj su komunikaciji i interakciji s čovjekom i njegovom okolinom. Ona su biološki, antropološki, društveno, pravno, etički, moralno, politički i svekoliko bitna, esencijalna.⁴⁸ Tijelo se nezaustavljivo i kontinuirano geometrijski i funkcionalno mijenja, ali ne može izmijeniti svoja temeljna obilježja kao što je spol. Čovjek nije apsolutni gospodar svoga tijela⁴⁹, čovjek je samo upravitelj i jedino što može birati jest biti dobar ili

⁴⁸ Marzocco Valeria, "Dominium sui", *Il corpo tra proprietà e personalità*, Napoli, Editoriale Scientifica Italiana, (2012), 1-223.

⁴⁹ D'Arrigo, Cosimo M., *Il contratto e il corpo: meritevolezza e liceità degli atti di disposizione dell'integrità fisica*, *Familia*, 4-5,1 (2005), 777 – 818.

loš upravitelj. Prirodna normativnost nije surova čovjekova stvarnost kojoj se ima pasivno prikloniti, ona je za njega izazov. Ta, sva velika znanstvena otkrića, osobito u području medicine temelje se na upoznavanju i na čovjekovoj interakciji s prirodnim zakonitostima. Čovjek je poboljšao kvalitetu života usavršavajući ove zakonitosti, produljio je ljudski vijek, ali čovjek nije ni činjenično, ni pravno⁵⁰ apsolutni gospodar svoga tijela. Samoodređenje jest najjači odraz slobode pojedinca, ali ne bilo kakvog pojedinca, već onoga koji je sposoban rasuđivati. No modernom čovjeku, željnom još veće slobode, razum, naravne zakonitosti i pojmovne ograničenosti postaju kavezom te se smatra zarobljenim u definiranom i svima odredivom spolnom identitetu.

Do ekspanzije samoodređenja u odlukama koje se tiču ljudskoga tijela dolazi u trenutku kada se u definiciji zdravlja, konceptu fizičkog zdravlja pridružuje i koncept psihičkog zdravlja,⁵¹ a u etici kao mjerilo preteže kvaliteta života po kojoj život bez kakvoće nije dostojan življenja. Prvi učinak te proširene definicije i primjene terapijskog načela psihofizičke cjeline čovjeka bila je legitimacija niza zahvata na tijelu koji su u izravnoj koliziji sa zakonskim odredbama o zaštiti tjelesnog integriteta.⁵² Od dobrovoljne sterilizacije do medicinskih terapija i kirurških zahvata promjene spola.⁵³ Mjerilo zdravlja postala je kvaliteta života koja uvelike ovisi o psihološkom faktoru u čijem se središtu nalazi volja pojedinca. Međutim, ta volja odlutala je u nezamislive sfere. Zbog toga danas imamo i proliferaciju identiteta⁵⁴ (gender, cisgender, quee, itd.) što se smatra nadilaženjem bioloških i primijenjenih znanosti, kao i nadilaženjem

⁵⁰ Rodríguez-Arias D, Molina-Pérez A, Hannikainen IR, Delgado J, Söchtig B, Wöhlke S, Schick Tanz S. Governance quality indicators for organ procurement policies. *PLoS One*. (2021), 1-21.

⁵¹ Jakovljević Miro, Nema zdravlja bez duševnog zdravlja: Što je to duševno zdravlje? Postoji li posve normalno ludilo, suluda normalnosti, posve normalna glupost i glupa normalnost?, *Zdravstveni glasnik* 2, 1 (2016), 65-71.

⁵² Povreda prava na tjelesni integritet u medicini, u knjizi Alaburić Vesna, Baretić Marko, Crnić Ivica, Dika Mihajlo, Gavella Nikola, Miladin Petar, Nikšić Saša, Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava osobnosti, Zagreb, Narodne novine, 2006., 183 – 204.; Turković, Ksenija, Pravo na odbijanje medicinskog tretmana u Republici Hrvatskoj, *Medicina Fluminensis*, 44, 2 (2008): 158-170.

⁵³ Giovanni Marini, Il consenso, in Rodotà S., Tallacchini M. (a cura di), *Ambito e fonti del Biodiritto*, u Rodotà S., Zatti P. (diretto da), *Trattato di Biodiritto*, Milano, Giuffrè editore (2010), 360-401.

⁵⁴ Al Tamimi, Y. Human Rights and the Excess of Identity: A Legal and Theoretical Inquiry into the Notion of Identity in Strasbourg Case Law. *Social & Legal Studies*, 27(3), (2018), 283-298.

sukoba između bioloških datosti i slobode, odnosno biološkog determinizma. Čovjekovo traženje osobnog identiteta prerasta u traženje osobne jedinstvenosti, posebnosti, te će uskoro i taj pojmovni kalup društvenog konstrukta rodnog identiteta postati preuzak. Želja da se oslobodi kategorizacije i „totalitarnog“ razuma koji ga neprestano usmjerava na prirodne zakonitosti dovodi do bijega u sfere bliže psihološkom aspektu pojedinca, one u kojima se osjeća neograničeno slobodnim.⁵⁵ Predlažu se nova pravna rješenja koja ni po pravnoj logici nemaju temelja, ali svoj legitimitet pronalaze u nekoj drugoj logici koja se ne temelji na biološkoj stvarnosti već na čovjekovoj volji i samoodređenju. Neizbježan ishod tog procesa je devolucija razuma jer se prihvaća logika da nema logike. Prihvaća se neka autoreferencijalna logika fluidnoga sadržaja koja se pretače u neurednu proizvoljnost nečije moći. Takva fluidnost logike, prava, pojmova i sadržaja dokida vladavinu prava i uvodi vladavinu zakona jačega i to vrlo autoritarnog zakona koji ne trpi drugo i drugačije mišljenje.

Pravo mora ostaviti prostor samoodređenju i osobnim slobodama, onaj prostor u koji se neće miješati i koji normiraju drugi oblici uređenja kao što su moralne i društvene norme uz koje pojedinac dragovoljno prijanja (*forum internum*). Međutim, tu je granicu vrlo teško odrediti jer se na toj fronti ozbiljuje dobro poznata, ranije spomenuta, kontradikcija između prava kao instrumenta zaštite i prava kao instrumenta prisile i preuzima se rizik pretjerane autoritarnosti i nanošenja štete, a ne koristi.⁵⁶ Kako bi se izbjegao bilo koji oblik tiranije, odnosno pretvaranje prava u sredstvo u rukama moćnika, čak i kada je taj tiranin većina, potrebno je postaviti granice, tj. odrediti nadležnosti u materijalnopravnom smislu i definirati način uređenja ovako važnih pitanja, u postupovnom smislu.

Izgradnja osobnosti urezana je u pravnu sferu i tu pronalazi svoj temelj,⁵⁷ ne u smislu da je ona definira već u smislu da je pravna norma prepoznaje i jamči joj prostor subjektivnosti, čak i pod rizikom da se pogriješi. Čovjek ne postoji niti živi samo u privatnoj sferi, već on je društveno biće i uz sebe (ja) izgrađuje i odnos prema drugima te je upućen na poštivanje njihove sfere samoodređenja. I tu dolazi do kolizije jer se danas razvija tendencija koristiti se pravima kao da je riječ o listi osobnih odabira, a što je još opasnije osobni interesi promiču se kao nova prava s tendencijom univerzalnosti.⁵⁸

⁵⁵ Tranchesi, Gregory, *Identità e determinismo genetico*, op.cit., 61.

⁵⁶ Rodotà Stefano, *La vita e le regole*, op.cit., 20.

⁵⁷ Rodotà Stefano, *Idem*, 24.

⁵⁸ Rodotà Stefano, *Idem*, 58.

Ljudsko dostojanstvo ne shvaća se više kao ontološka, ali ni stečena društvena vrijednost, već kao samoodređenje osobne dobrobiti koju bi svi ostali članovi društva trebali poštivati.⁵⁹

Riječ je o potpunom nametanju subjektivnog osjećaja, nad fizičkim, stvarnim, materijalnim, činjeničnim. Stvara se nova vizija čovjeka te pojmovi koji su imali jasno i nedvojbeno značenje postaju fluidni, nejasni i promjenjivi. Ali to je tipično za svaku ideologiju jer ona prekriva istine o čovjeku i nudi tako uvjerljiv surogat stvarnosti da pronalazi i pristaše i promicatelje. Stvarnost je vrlo često ograničavajuća i surova i jasno je zašto čovjek traži načine da joj se suprotstavi, ali nju je nemoguće izbrisati i zamijeniti. Baš iz tog razloga svaka ideologija prestaje onako resko kao što je i nastala, uz nažalost brojne paljenice.

4. PROMJENA SPOLA MALOLJETNE DJECE I RODNI IDENTITET U PRAVNOM PORETKU REPUBLIKE HRVATSKE

U Republici Hrvatskoj od 2013. godine svim građanima, uključivo i maloljetnoj djeci, omogućena je pravna promjena spola na temelju tzv. života u drugom rodnom identitetu⁶⁰ čime se spol kao kategorija u potpunosti subjektivizira. Naime, spol koji se pri rođenju utvrđuje na temelju preciznih bioloških odrednica, zahvatom koji je proveden u hrvatski pravni poredak, svodi se na pravnu predmnijevu. Time spol koji se upisuje u maticu rođenih više nije pravna činjenica jer je kao pojmovna kategorija postao promjenjiv i subjektivan⁶¹, iako je kao činjenica neizbrisiv.

Pravo na rodni identitet u RH uvedeno je na temelju slučaja jedne djevojčice, tada maloljetne A. D. iz K. rođene 1995. U to vrijeme nijedan zakonski ni podzakonski akt ne predviđa mogućnost promjene spola maloljetne djece niti promjenu spola bez medicinskih zahvata, tzv. prilagodbe spola kakvu traži tada maloljetna djevojčica. A. D., putem svoje majke kao zakonske zastupnice, traži upis promjene spola i imena iako ga je već 2007. promijenila u „muško ime“, ali je taj upis ostao javno vidljiv u naknadnim upisima i bilješkama izvatka iz matice rođenih što maloljetna djevojčica osporava radi zaštite svoje privatnosti, ističući postojanje svoga prava na takvu promjenu i spola i imena. Proći ćemo kroz pravosudni

⁵⁹ Feinberg Joel, *Social Philosophy*, Englewood Cliffs, New Jersey, (1973), 93-94.

⁶⁰ čl. 9.a) Zakona o državnim maticama (NN 96/93, 76/13, 98/19, 133/22)

⁶¹ Rupčić Danijela, Značenje pojma rod i njegova primjena u hrvatskom pravnom poretku, *Crkva u svijetu*, 53, br. 2 (2018), 169-194.

hodogram svih zahtjevā koji su prethodili konačnom donošenju pravnih akata kojima se „uređio“ postupak promjene spola u RH i dopunio novim „institutom“, tj. „pravom na život u drugom rodnom identitetu“ te proširio na maloljetnu djecu.

A. D. pokrenula je upravni postupak 22. travnja 2010. zahtjevom za promjenu podataka o spolu i imenu u temeljnom upisu u matrici rođenih. Nadležna tijela odbijaju upisati postupak promjene spola uz obrazloženje da spol nije nepovratno u potpunosti promijenjen. Zahtjev A. D., odbijen je rješenjem prvostupanjskog upravnog tijela⁶², a zahtjev za upis promjene imena odbijen je jer je rješenjem⁶³, sukladno tadašnjem članku 9. Zakona o državnim maticama (NN br. 96/93) u vezi s tadašnjim Zakonom o osobnom imenu (NN br. 69/92), već upisana promjena imena A. D u rubrici „Naknadni upisi i bilješke“. Tadašnji *Zakon o državnim maticama*⁶⁴ nije omogućavao provedbu upisa promjene imena bez anotacije u naknadnim upisima i bilješkama. Protiv navedenog rješenja A. D. je, 28. svibnja 2010., izjavila žalbu koja je rješenjem Ministarstva uprave⁶⁵ odbijena. Protiv ovoga rješenja A. D., pokrenula je upravni spor te je Upravni sud Republike Hrvatske presudom⁶⁶ od 28. rujna 2011. tužbu uvažio i poništio drugostupanjsko rješenje. Drugostupanjskim rješenjem⁶⁷ poništeno je prvostupanjsko rješenje od 10. svibnja 2010. te je predmet vraćen prvostupanjskom upravnom tijelu na ponovni postupak. Dopisom od 26. siječnja 2012. prvostupanjsko upravno tijelo uputilo je A. D., da pribavi mišljenje Nacionalnog zdravstvenog vijeća vezano uz, od A. D., istaknute, nedostatke i nemogućnost promjene spola bez medicinske terapije ili kirurških zahvata. Dakle, tu je već vidljivo da javnopravna tijela pred kojima se vodi postupak otvaraju mogućnost za neka nova rješenja. Dopisom od 23. travnja 2012. prvostupanjsko upravno tijelo zatražilo je od Ministarstva obavijest o važenju Pravilnika o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije o promjeni spola (NN br. 121/11; u daljnjem tekstu: Pravilnik) koji je u međuvremenu donio tada

⁶² Rješenje, Klasa: UP/I-223-06/10-01/83, Ur. broj: 2133-04-02/1-10-3 od 10. svibnja 2010.

⁶³ Rješenje klasa: UP/I-222-02/07-01/48 od 2. kolovoza 2007.

⁶⁴ U to vrijeme na snazi je Zakon o državnim maticama iz 2003. godine koji u čl. 9. t. b sadrži odredbu da se u naknadne upise i bilješke upisuje promjena spola i imena.

⁶⁵ Rješenje klasa: UP/II-223-02/10-01/12, Ur. broj: 515-03-01 01/1-10-2 od 17. lipnja 2010.

⁶⁶ Presuda br.: Us-2252/2011-17, 28. rujna 2011.

⁶⁷ Rješenje klasa: UP/II-223-02/10-01/12, Ur. broj: 515-03-01-01/1 12-14 od 16. siječnja 2012.

Ministar zdravstva i socijalne skrbi. U navedenom je Pravilniku prvi puta izrijekom predviđena mogućnost promjene spola maloljetne djece neovisno dobi.⁶⁸ Podnescima od 19. travnja 2012. i 15. svibnja 2012. podnositelj je požurio donošenje rješenja; podneskom od 8. studenoga 2012. Ministarstvo zdravlja dostavilo je mišljenje Nacionalnog zdravstvenog vijeća, a rješenjem⁶⁹ od 12. studenoga 2012. prvostupanjnsko upravno tijelo odbilo je zahtjev A.D. Protiv navedenog rješenja A. D. je 19. studenoga 2012. izjavila žalbu koja je rješenjem⁷⁰ 28. prosinca 2012. Ministarstva uprave odbijena. Protiv navedenog rješenja A. D. je tužbom od 7. veljače 2013. pokrenula upravni spor pred Upravnim sudom u Rijeci koji je presudom⁷¹ 22. veljače 2013. poništio drugostupanjnsko rješenje te je predmet vratio Ministarstvu uprave na ponovni postupak. Rješenjem od 20. ožujka 2013. Ministarstvo uprave poništilo je prvostupanjnsko rješenje od 12. studenoga 2012. i predmet vratilo prvostupanjnskom upravnom tijelu na ponovni postupak. Prvostupanjnsko upravno tijelo donijelo je 7. svibnja 2013. rješenje kojim je odbilo zahtjev A. D. Protiv navedenog rješenja A. D. je izjavila žalbu koju je Ministarstvo uprave odbilo rješenjem⁷² od 31. listopada 2013.

Ustavnu tužbu pred Ustavnim sudom podnijela je, protiv navedenog rješenja Ministarstva uprave od 31. listopada 2013., još uvijek maloljetna A. D., koju tijekom postupka kao i u svom pravorijeku Ustavni sud oslovljava u muškome rodu iako u to vrijeme formalno-pravno još nije promijenila spol. Zanimljivo je da je ustavna tužba podnijeta 28. svibnja 2012. prije no što je protiv osporenog upravnog akta iscrpljen put pravne zaštite, ali je A. D. to omogućeno primjenom čl.63.st1. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske (NN br. 99/99, 29/02, 49/02) koji, kao razloge predviđa nerješavanje predmeta u razumnom roku kada je razvidno da bi mogle nastati teške i nepopravljive posljedice za podnositelja. Iz pravorijeka izvodi se kako je to razlog prihvaćanja pokretanja postupka pred Ustavnim sudom koji je ocijenio da je došlo do povrede

⁶⁸ čl. 4-7. Pravilnika o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije o promjeni spola (NN br. 121/11)

⁶⁹ Rješenje klasa: UP/I-223-06/10-01/83, ur. broj: 2133-04-01-12-2412. studenoga 2012.

⁷⁰ Rješenje klasa.: UP/II-223-02/12-01/23, ur. broj: 515-03-01-01/1-12-2 od 28. prosinca 2012.

⁷¹ Presuda br.: UsI-298/13 od 22. veljače 2013.

⁷² Rješenje klasa:UP/II-223 02/13-01/16, ur. broj: 515-03-01-01/1-12-2 od 31. listopada 2013.

čl.29.st.1. Ustava RH⁷³ (NN br. 85/10, Pročišćeni tekst). Detaljni hodogram postupaka pred javnopravnim tijelima iznijet je upravo iz razloga kako bi se prikazala razvidnost činjenice da su nadležna tijela uredno i pravovremeno rješavala zahtjeve podnositeljice, odbijajući ih i ispravno primjenjujući tada važeće pravne propise. A. D., je uporno ponavljala svoje zahtjeve, tražeći zapravo zakonske izmjene u čemu je u konačnici i uspjela. Prema tome zahtjev A. D. je od početka formuliran i usmjeren na izmjenu pravnih propisa vezanih uz promjenu spola. Po sličnoj formuli i pritiskom ciljanih agenda setting programa⁷⁴ isto je provedeno u brojnim zemljama (Njemačka, Austrija, Italija i dr.) najčešće kroz pravorijeke ustavnih sudova.⁷⁵ Time se nastoji legitimizirati ovog zahvata u pravni poredak izvesti iz društvenog supstrata iako je riječ o slučajevima neznatne društvene incidencije.⁷⁶ A.D. je u svom zahtjevu istakla kako „*ljudsko dostojanstvo i osnovno pravo svakog čovjeka da slobodno razvija svoju osobnost nalaže da se uskladi osobni status čovjeka prema spolu kojem pripada u skladu s njegovim psihološkim i tjelesnim konstitucijama. (...) Stoga rodne slobode predstavljaju pravo svake osobe da izražava svoj rod na način koji izabere a navedeno pravo je zagarantirano osnovnim slobodama i pravima neovisno o spolu i (ili) drugim osobinama.*“⁷⁷ Ustavni sud je ovaj zahtjev usvojio i potvrdio kako je

⁷³ Ustav RH (NN 85/10, Pročišćeni tekst), čl.29.st.1.

⁷⁴ Upravo u vrijeme donošenja ove odluke Ustavnog suda RH ideja priznanja rodnog identiteta širi se na međunarodnom planu. UNHRC usvaja rezoluciju A/HRC/17/19, 17. lipnja 2011., *Resolution on Human rights, sexual orientation and gender identity*, Parlamentarna skupština Vijeće Europe usvaja Rezoluciju 1728, 29. travnja 2010., *Resolution on Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity*. Tako je i u Europskom parlamentu 2011. usvojena rezolucija P7_TA(2011)0427, *European Parliament resolution of 28 September 2011 on human rights, sexual orientation and gender identity at the United Nations*.

⁷⁵ Njemački Ustavni sud potvrdit će legitimnost promjene spola bez anatomske adaptacije 2011. presudom BVerfG, Order of the First Senate of 11 January 2011 - 1 BvR 3295/07 -, paras. 1-82.; slično u Italiji Ustavni sud u presudi Corte costituzionale, Sentenza n. 221, 5. studenog 2015 i u Austriji – presuda Ustavnog suda Austrije VfGH, Geschäftszahl B 1973/08 od 03. prosinca 2009.; slično Europski sud za ljudska prava u predmetu Y.Y. protiv Turske - 14793/08, Presuda 10. ožujka 2015. i u predmetu S.V. protiv Italije - 55216/08, Presuda 11. listopada 2018.

⁷⁶ “According to the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition, gender dysphoria prevalence accounts for 0.005–0.014% of the population for biological males and 0.002–0.003% for biological females.” Gender Dysphoria Statistic, The Recovery Village, Editor Megan Hull, Medically Reviewed By Paula Holmes, LCSW, Last Updated: May 08, 2023, dostupno na Gender Dysphoria Statistics, Prevalence, Influencing Factors, and Treatment (therecoveryvillage.com), pristup na dan 24.09.2023.

⁷⁷ Ustavni sud RH, Presuda U-III B-3173/2012, Zagreb, 18. ožujka 2014., t.4.

podnositeljica dugotrajnim postupkom ostavljena „u neizvjesnosti u pogledu njegovog osobnog (rodnog) identiteta.“⁷⁸ Ujedno, Ustavni sud potvrđuje kako su „navodi podnositelja usmjereni“ na aktivno djelovanje tijela državnih vlasti u smislu poduzimanja mjera radi rješavanja njegova zahtjeva što je bitno „za okončanje neizvjesnosti u pogledu podnositeljeva rodnog identiteta.“⁷⁹ Dakle, i sud utvrđuje da je inicijalni zahtjev podnositeljice zapravo usmjeren na izmjenu i prakse i zakonodavstva jer je rodni identitet bio potpuno nepoznat hrvatskom zakonodavstvu i pravnom poretku. De facto se prvi puta spominje u ovom postupku, a iako će se Ustavni sud pozvati na tada tek svježe izmijenjeni Zakon o državnim maticama ovdje treba naglasiti da su te izmjene potaknute upravo ovim postupkom. Ustavni sud je, za potrebe rješavanja ovog predmeta, dopisom od 18. ožujka 2013. od Ministarstva zdravlja zatražio očitovanje, a na što je odgovoreno⁸⁰ 11. lipnja 2013. da su u tijeku zakonske izmjene. I uistinu već 14. lipnja 2013. Hrvatski sabor donosi Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnim maticama (NN, br. 76/13.; u daljnjem tekstu: ZID ZoDM) kojim je dodan novi članak 9.a koji glasi: *“Promjena spola kao izmjena podataka u temeljnom upisu upisuje se u maticu rođenih na temelju rješenja nadležnog ureda. Rješenje o upisu promjene spola u maticu rođenih donosi se na temelju mišljenja nadležnog tijela o promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu, sukladno medicinskoj dokumentaciji nadležnog liječnika ili zdravstvene ustanove. Način prikupljanja medicinske dokumentacije iz stavka 1. ovog članka te utvrđivanja uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i života u drugom rodnom identitetu, propisat će se posebnim zakonom.”* Zanimljivo je da Ustavni sud svoju odluku usvajanja zahtjeva podnositeljice temelji upravo na ovoj svježe izmijenjenoj zakonskoj odredbi koja uvodi vrlo prijeporno novo, potpuno nepoznato pravo na rodni identitet. Na sjednici Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina održanoj 17. travnja 2013. ukazano je da se takvim izmjenama ozakonjuje rodna ideologija kao i na neprihvatljivost rješavanja ove tematike ZoDM-om.⁸¹ Također Člankom 36. stavkom 2. ZID ZoDM-a propisana je obveza Ministra za poslove zdravlja donijeti pravilnik koji će urediti postupak za „utvrđiva-

⁷⁸ Idem, t.11.1.

⁷⁹ Idem, t.13.1.

⁸⁰ Dopis Ministarstva zdravlja, klasa: 034-07/12-01/63, ur. broj: 534-10-1-2-1/1-13-7 od 11. lipnja 2013.

⁸¹ Izvješće Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina o Konačnom prijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o državnim maticama, drugo čitanje, 17. travnja 2013.

nju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i života u drugom rodnom identitetu“⁸² Dodatno je određeno kako se promjena spola i imena upisuje u temeljni upis čl.9. ZoDM-a, dakle ozakonjeno je sve ono što je A.D. istakla u svom zahtjevu 2010. godine .

Na gore opisani način, a bez šire društvene i nužne doktrinarne i stručne rasprave⁸³ o ovako važnom pitanju prvi puta u hrvatski pravni poredak implementirano je tzv. „pravo na život u drugom rodnom identitetu“. 2015. godine Ministar zdravlja donio je i *Listu stručnjaka koji imaju iskustva u radu s transseksualnim osobama*⁸⁴ (dalje: Lista stručnjaka) čiji je nalaz i mišljenje obavezan dostaviti podnositelj zahtjeva u postupku ishoda mišljenja Nacionalnog zdravstvenog vijeća o promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu. Iste godine Ministarstvo rada i socijalne skrbi donosi *Stručne smjernice za izradu Izvješća centra za socijalnu skrb o osobnim i obiteljskim prilikama podnositelja zahtjeva promjene spola ili o životu u drugom rodnom identitetu*, a Ministar zdravlja na prijedlog stručnjaka s Liste stručnjaka donosi *Stručne smjernice za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu* (NN, br. 7/2016; dalje Stručne smjernice). Time je stvoren institucionalni i pravni okvir za provedbu implementacije rodnog identiteta. Iz Stručnih smjernica razvidno je kako se u državne matice pri rođenju više ne upisuje biološki spol već „pravna kategorija spola“, a koja se može i ne mora preklapati s biološkim datostima.⁸⁵ Ne može se reći da je po Stručnim smjernicama tzv. „promjena spola“

⁸² Na temelju članka 9.a stavka 2. Zakona o državnim maticama (NN, br. 96/93 i 76/13), ministar zdravlja donio je *Pravilnik o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu*.

⁸³ Uvođenju rodnog identiteta prethodila je sjednica Odbor za ravnopravnost spolova održana 11. travnja 2013. (15. sjednicu Odbora) na kojoj je raspravljano o potrebi reguliranja pravnog statusa transrodnih i transseksualnih osoba u Republici Hrvatskoj, a na kojoj su sudjelovali zastupnici Mirela Holy i Peđa Grbin, predstavnici udruge Trans Aid Hrvatska (Noa Pintarić) i Kontra (Sanja Juras), odvjetnici Ivo Jelavić i Bojana Ivanišević, pravobraniteljica za djecu Mila Jelavić, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova Višnja Ljubičić, ministar uprave Arsen Bauk, Iva Žegura, klinička psihologinja, prim. dr. sc. Goran Arbanas psihijatar i predsjednica Odbora Nansi Tireli. Izvješće predmetne sjednice je dostupno na mrežnim stranicama www.sabor.hr

⁸⁴ Lista stručnjaka koji imaju iskustva u radu s transseksualnim osobama (NN 59/2015)

⁸⁵ Stručne smjernice za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu (NN, br.7/2016), Uvod: „*Pravna kategorija spola pripisuje se osobi pri rođenju, temeljem izgleda vanjskih spolnih organa. Rod (engl.gender) je složena*

jednostavan proces osobito stoga što se preporučuju i hormonske terapija čija je korisnost dokazano upitna⁸⁶ te kako pokazuju najnovije znanstvene studije štetna i vrlo rizična⁸⁷ te ju brojne zemlje diljem svijeta odbacuju.⁸⁸

Promjena spola maloljetne djece u RH uređena je podzakonskim aktom, odnosno Pravilnikom koji, podsjećamo, predviđa primjenu *načela zaštite dobrobiti i prava djeteta* (čl. 2. Pravilnika) te bi trebalo ispitati koliko se to u praksi provodi. Prije upisa promjene spola potrebno je pribaviti *Mišljenje Nacionalnog zdravstvenog vijeća o promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu* (čl. 3 Pravilnika), *Mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista dječje i adolescentne psihijatrije*, *Mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista pedijatrijske endokrinologije* (ne ako se spol mijenja na temelju života u drugom rodnom identitetu), *Mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista pedijatrije* te *Mišljenje kliničkog psihologa s iskustvom na području dječje psihologije* i *Izješće nadležnog centra za socijalnu skrb o osobnim i obiteljskim prilikama*. Stručne smjernice namijenjene su „transpolnim, transrodnim i rodno nenormativnim osobama svih dobnih skupina...”. Prividno je riječ o vrlo složenom procesu koji podvrgava maloljetno dijete različitim provjerama, ali stvarno je riječ o subjektivnom odabiru unatoč činjenici da dijete prolazi kroz delikatne procese odrastanja i dokazano složene kognitivne procese podložne raznovrsnim utjecajima. Dokazani slippery slop već je na djelu i pokazuje da je samo pitanje trenutka kada će se ovi postupci pojednostaviti i svesti na običnu izjavu. Nažalost, danas tome svjedočimo uvođenjem metaidentiteta i to putem obrazovnih, sveučili-

psihološka i socijalna kategorija koja podrazumijeva rodni identitet, rodno izražavanje, i rodne uloge“

⁸⁶ Idem: „Ranom primjenom hormona za suzbijanje puberteta moguće je učinkovitije izbjeći negativne socijalne i emocionalne posljedice rodne disforije nego s njihovom kasnijom primjenom. Intervencije u ranoj adolescenciji trebale bi se, kada god je to moguće, obavljati uz savjet dječjega endokrinologa.“

⁸⁷ Nice, Evidence Review: Gonadotrophin Releasing Hormone Analogues for Children and Adolescents with Gender Dysphoria, 14 October 2020; Malone William, D'Angelo Roberto, Beck Stephen, Mason Julia, Evans Marcus, Puberty blockers for gender dysphoria: the science is far from settled, *The Lancet, Child & Adolescent care*, 2021, 5 (9), E33-E34.; Robles Monique, *The Bioethical Dilemma of Gender-Affirming Therapy in Children and Adolescents*, *Linacre Q.* 88,3,(2021),259-271.

⁸⁸ Cohen, Joshua, Increasing Number of European Nations Adopt a More Cautious Approach to Gender-Affirming Care Among Minors, članak dostupan na www.forbes.com, a na ovoj poveznici moguće je pronaći interaktivnu kartu koja prikazuje situaciju u državama SAD-a <https://interactives.ap.org/embeds/t7632/23>, pristup na dan 24. rujna 2023.

lišnih i drugih javnih institucija, što je primjerice učinjeno u Italiji priznanjem *carriere alias*⁸⁹ putem koje učenici, studenti i djelatnici mogu birati da ih se u registrima i aktima ovih institucija oslovljava rodom i imenom koje sami odabiru, a koji su različiti od spola i imena upisanih u maticama rođenih. To nisu službeni programi Vlade te se ukupno cca 250 škola i sveučilišta u takvim praksama pozivaju na autonomiju priznatu Dekretom Predsjednika Republike br. 275/1999.⁹⁰ Carrieru *alias* uveli su i neki gradovi i općine za svoje djelatnike, a neki i za građane npr. Milano⁹¹, Bologna, Torino i dr.

Uvođenje „prava na život u drugom rodnom identitetu“ u RH osporavano je u postupku za ocjenu suglasnosti s Ustavom odredbi ZoDM-a u dijelu koji se odnosi na rodni identitet, a koji je 03. listopada 2018. pokrenuo odvjetnik Andrija Laboš (dalje predlagatelj) koji u prijedlogu navodi kako Ustav RH ne poznaje rodni identitet, već samo spolni identitet (čl. 3, čl. 14 st. 1. i čl. 17.st.2 Ustava RH). Rodni identitet ne poznaje ni *Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*,⁹² a ni *Europska povelja o ljudskim pravima*.⁹³ Također, predlagatelj ističe kako Ustav RH u čl. 83.st.2 potvrđuje da se ljudska prava i temeljne slobode mogu razrađivati samo organskim zakonom, a ZoDM to nije.⁹⁴ Rodni identitet koji se kao pretenzija može svrstati samo pod prava osobnosti i pravo na privatni život potpada pod temeljna ljudska prava i kao takav trebao je biti razrađen u okviru posebnog zakona, a ne ZoDM-a koji je pravni akt postupovno-tehničke naravi o vođenju registra osobnih sta-

⁸⁹ Na mrežnim stranicama Università d Firenze moguće je primjerice vidjeti kako se provodi *carriera alias* i što sve pretpostavlja. Zanimljivo je da ovo sveučilište ima usvojen i Gender Equality Plan koji je objavljen također na mrežnim stranicama. <https://unifinclude.unifi.it/vp-93-la-carriera-alias.html> Pristup na dan 24. rujna 2023.

⁹⁰ D.P.R.8 marzo 1999, n. 275.

⁹¹ Vidi članak na mrežnim stranicama časopisa La Repubblica: https://milano.repubblica.it/cronaca/2023/02/06/news/registro_alias_comune_di_milano_transgender-386640040/ Pristup na dan 24. rujna 2023.

⁹² Rješenje br.: U-I-3594/2018, Zagreb, 13. srpnja 2021., t.9. "Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10), čl. 14. više u Hrabar Dubravka, Istanbulska konvencija i zamke rodne perspektive, Zagreb, str.32.

⁹³ Idem, t.9. Povelja Europske unije o temeljnim pravima (2007/C 303/01) ne poznaje pojam roda, pa propisuje: Članak 21. Nediskriminacija 'Zabranjuje se svaka diskriminacija na bilo kojoj osnovi kao što je spol, rasa, boja kože, etničko ili socijalno podrijetlo, genetske osobine, jezik, religija ili uvjerenje, političko ili bilo kakvo drugo mišljenje, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje, invaliditet, dob ili spolna orijentacija.'

⁹⁴ Vidi odluke Ustavnog suda broj: U-I-2566/2003 i U-I-2892/2003.

nja građana. Međutim, ocjena je Ustavnog suda da ovo pitanje nije relevantno „unatoč tome što odredbe ZoDM-a mogu značajno utjecati na ostvarivanje Ustavom utvrđenih prava i sloboda građana iz kruga osobnih i političkih prava”.⁹⁵ Ustavni sud ponavlja utvrđenje iz predmeta br.U-IIIB-3173/2012 kada je, samo nekoliko mjeseci nakon donošenja sporne zakonske odredbe koja uvodi „pravo na život u drugom rodnom identitetu“, a koju osporava predlagatelj, donio presudu kojom je potvrdio to sporno pravo.⁹⁶ I da logika ove odluke bude još složenija Ustavni sud dodaje: „Takvo osobno stanje pojedinca označeno je kao “život u drugom rodnom identitetu” jer je semantički netočno i neprecizno označiti ga kao “život u drugom spolnom identitetu”“ te je stoga nejasno kako takvo stanje može dovesti do promjene spola i kako ova institucija kao najviši pravni autoritet može zanemariti činjenice da se: a) ovakvom zakonskom izmjenom mijenja koncept ljudske antropologije i spolni identitet od biološki determiniranog činjeničnog stanja postaje subjektivna fluidna i promjenjiva pravna kategorija i b) uopće ne problematizira pitanje izmjene i dopune ostalih zakona i podzakonskih normi o kojima ovisi upis ovakve promjene „osobnog stanja“ i relativiziranja spola (što je pravno s obiteljskim odnosima, brakom, roditeljstvom – hoće li žena koja mijenja spol, a majka je, postati automatski ocem i hoće li se i ti upisi moći mijenjati, hoće li dijete u dokumentima imati upisano dva oca i dvije majke, mora li liječnik znati kojega je biološkog spola pacijent, ako je promjenu spola nedopustivo istaknuti u dokumentima; što ako takva osoba rodi nakon upisa promjene spola, hoće li joj se priznati majčinstvo itd.itd.?) Sud nasuprot tome zaključuje kako je „prihvaćanje životne činjenice da postoje osobe koje su promijenile spol ili žive u drugom rodnom identitetu, ... dio njihove osobnosti, dio zaštićene sfere njihove privatnosti na čije uvažavanje imaju pravo... upravo u skladu s općom zabranom diskriminacije”⁹⁷ što je vrlo hrabra konstatacija jer bi se na nju mogla pozvati svaka osoba koja se želi pravno identificirati u nekom novom identitetu. Ustavni sud zaključuje da svrha ZoDM-a „nije “uvoditi rodnu ideologiju” nasuprot kategoriji “spola” kao biološke datosti, već je njegova svrha evidentirati činjenice o osobnim stanjima građana.”⁹⁸ i nažalost moramo konstatirati da naša pravno najvažnija respektabilna institucija ne razlikuje sintagmu „rodni identitet“ od pojma „rod“ tvrdeći kako bi se usvajanjem prijedloga predlagatelja morali mijenjati svi zakoni

⁹⁵ Rješenje br.: U-I-3594/2018, cit., t.13.2.

⁹⁶ Idem, t.15.

⁹⁷ Idem, t.16.

⁹⁸ Idem

koji koriste pojam rodne ravnopravnosti, što je u potpunosti netočan i neispravan zaključak. Istovremeno se kako je rečeno ne postavlja pitanje što će biti s cijelim nizom zakona zbog subjektiviziranja spolnog identiteta i normativne funkcije čovjekove biološke konstitucije, koliko će to stvarne štete izazvati počevši od definiranja takvog statusa za maloljetnu djecu čija je sposobnost rasuđivanja još u razvoju, a kognitivni procesi podložni utjecajima; od čovjekova privatnopravnog i niza javnopravnih statusa koji ovise o spolu, statusa u obitelji, u zdravstvu, u ostvarivanju mirovinskih prava (npr. žene ostvaruju pravo na mirovinu po povoljnijim uvjetima), u sportu, do brojnih drugih sfera života u kojima se na temelju spola stječu i prava, ali i obveze. Ustavni sud, pravo na rodni identitet izvodi iz:

- a) prava na privatni, osobni život iz čl. 35. Ustava RH, odnosno čl. 8. *EKLJP*, shvaćen u njegovoj najliberalnijoj varijanti, kao apsolutizirano pravo;
- b) prava na nediskriminaciju (čl. 14.st.1. Ustava RH). Kod tumačenja primjene ovoga prava sud ne razlikuje poštivanje osobe od poštivanja njezina odabira, ali to je svojstveno rodnom identitetu jer u svoj konfuziji koju uvodi on uistinu identificira odabir čovjeka s njegovim identitetom.

Sudac Miroslav Šumanović u izvrsno argumentiranom Izdvojenom mišljenju istaknuo je kako stavove suda smatra „pogrešnim i nekonzistentnim“ te da nije riječ o „serioznoj argumentaciji“.⁹⁹ Istaknuo je kako je temeljni preduvjet pravne sigurnosti preciznost i jasnoća sadržaja, a „*ovdje zakonom uopće nije određen sadržaj ključne sintagme „života u drugom rodnom identitetu“ jer nije riječ o pravnom standardu poznatoga i usvojenoga sadržaja, nego de facto o ideološkom konstrukt*“¹⁰⁰, što dovodi do pravne nesigurnosti. Dalje, ističe da se time državna matica rođenih „*pretvara u evidentiranje virtualne ili subjektivne „stvarnosti“*“ što negira klasično „*pravno načelo „ex facto oritur ius“ (pravo izvire iz činjenice, iz stvarnosti, zbilje) koje jamči racionalnu svrhovitost pravnog uređenja društvenih odnosa.*“¹⁰¹ Stoga bi nove statute ako bi se morali priznati trebalo posebno normirati i urediti uz jasne definicije statusa i pretpostavki njihova stjecanja. Sudac Šumanović legitimno postavlja pitanje može li upis u državne matice rođenih predstavljati adekvatnu zdravstvenu terapiju obzirom da je riječ o de facto ishodu zdravstve-

⁹⁹ Miroslav Šumanović, sudac Ustavnog suda Republike Hrvatske, Izdvojeno mišljenje u odnosu na rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske u predmetu broj: U-I-3594/2018 od 13. srpnja 2021.

¹⁰⁰ Idem, t. I.

¹⁰¹ Idem.

ne terapije? Sudac Šumanović ispravno zaključuje da „*nije dopustivo da za određenje istog pojma ili kategorije (spola) pravno egzistiraju dva međusobno potiruća mjerila – objektivno (biološko) i subjektivno (prema osobnom osjećaju i preferencijama).*“¹⁰² Spol se na taj način subjektivizira i postaje stvar odabira i rezultat eskalacije subjektivnih individualnih interesa. I na kraju zaključuje kako „*ideja roda i rodnog identiteta (upravo u smislu u kojem je sadržana u osporenoj odredbi) proizlazi iz svjetonazorskog pristupa čovjeku kao apsolutno autonomnom i ničim izvan sebe uvjetovanom ili određenom biću koje je sukladno tome slobodno činiti što mu je volja*“, ali je potrebno razlikovati nediskriminaciju osoba s osnova njihove identifikacije spola/roda, od neprihvatanja roda kao univerzalne norme.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA – PRAVNO REDEFINIRANJE ČOVJEKA

U zaključnome dijelu izdvojili bismo nekoliko bitnih točaka:

1. Čovjek ne može istovremeno nešto i biti i ne biti, a upravo na to pretendira odabirom rodnog identiteta jer ne postoji mogućnost da ne bude ono što po prirodnim obilježjima jest. Načelo nekondiktornosti¹⁰³ temeljni je, primarni sud o nekom biću te potvrđuje da je nemoguće istovremeno i biti i ne biti. Ne postoji nijedna stvarnost koja je istovremeno kontradikcija same sebe, a rodni identitet je kao koncept negacija spola. Rodni identitet ne može koegzistirati s biološkim spolom i zbog toga promiče primat psihološke sfere i negira konstitucijsku funkciju tijela koju svodi na funkciju podrške psihološkim stanjima čovjeka.¹⁰⁴ Ali, to je neodrživi, konstruirani mehanizam koji ne odgovara stvarnosti i nemoguće ga je provesti.
2. Izmjenom Zakona o državnim maticama i analiziranim odlukama Ustavnog suda RH uvodi se novi subjektivni identitet koji je spolni identitet, do tada u javnim registrima bilježenu činjenicu, pretvorio u „pravnu kategoriju spola“¹⁰⁵ podložnu volji pojedinca, odnosno odabiru. Međutim, takav novi identitet ne može supostojati sa stvarnim spolnim (biološkim) identitetom jer je riječ o dva „*međusobno potiruća identiteta*“,¹⁰⁶ pri čemu je

¹⁰² Idem t.II.

¹⁰³ Aguilar Gonzalez Alfonso, Il significato della vita, Logos Press, (2002), 49-57.

¹⁰⁴ Viola, Francesco, Umano e post-umano: la questione dell'identità, op.cit., 89.

¹⁰⁵ Vidi bilješku 85

¹⁰⁶ Šumanović Miroslav, sudac Ustavnog suda Republike Hrvatske, cit. Izdvojeno mišljenje u odnosu na rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske u predmetu broj: U-I-3594/2018 od 13. srpnja 2021., t.2.

nepobitna empirička i znanstvena činjenica da je biološki spol nepromjenjiv. Rodni identitet koji pripada psihološkoj sferi ne može određivati spolni identitet koji pripada biološkoj sferi. To su dva različita reda stvari; jedan je psihološki, a drugi biološki i ne mogu jedno drugom biti alternative, a prepoznavanje naravnog reda stvari uvjet je učinkovite primjene prava. Pravna norma koja je suprotna naravnim zakonima prirode, fizike i biologije neprovediva je¹⁰⁷ te se nitko ne može obvezati na nemoguće „*impossibilia nemo tenetur*“, stoga se takve norme ne mogu nametati onima koji ih po svojoj savjesti (i razumu) ne mogu prihvatiti (liječnici, farmaceuti, profesori u školama, odgajatelji i dr.)

3. Pravo na samoodređenje iz kojeg Ustavni sud RH¹⁰⁸ izvodi pravo na rodni identitet, po svojoj naravi predstavlja zaštitu privatne i osobne sfere. Riječ je o sferi prema kojoj javnopravna vlast ima negativnu obvezu nemiješanja.¹⁰⁹ To je prostor osobnih odabira u koje nitko ne smije zadirati, *forum internum* (unutarnji sud) osobe. Kako je moguće da se u ime ostvarenja prava koje pripada privatnoj sferi pojedinca, sada traži intervencija javne vlasti kako bi se to pravo ozbiljilo kroz javne upise i registre? Zapravo je riječ o, *de facto* i *de iure*, uzdizanja privatnopravne sfere na javnopravnu razinu i preuzimanje prostora koji joj ne pripada. To je moguće provesti samo nauštrb drugih prava i vrijednosti, kao što su zajedničke vrjednute i temeljna prava, stoga ovakva apsolutizacija privatne sfere predstavlja pravi ideološki zahvat u pravni poredak koji legitimira zakon jačega. Ali pravo na samoodređenje samo je orošeno slobodom pojedinca i u pravnim okvirima ono je vrlo determinirano. Iako govorimo o auto-determinaciji čovjek pravno bira ono što mu se nudi u okviru pravnoga poretka. Dakle, današnja dominacija sociokulturnog konstrukta rodnog identiteta nad biološkim spolom odvija se kroz trijadu (sloboda pojedinca-samoodređenje-nediskriminacija) koju uređuje i definira pravni poredak.

¹⁰⁷ Viola Francesco, *La natura delle cose*, Rivista internazionale di filosofia del diritto, V, 1/2, (2022), 321.

¹⁰⁸ Ustavni sud RH, Presuda U-III B-3173/2012, Zagreb, 18. ožujka 2014

¹⁰⁹ Pozitivna obveza javne vlasti postoji i ovdje, ali samo u onom dijelu koji se odnosi na intervencije koje sprječavaju kršenje ovoga prava i/ili osiguravaju prostore njegova ostvarenja.

4. Rodni identitet ne ostaje na razini teoretiziranja ideološkog konstrukta, tj. na razini apstrakcije¹¹⁰ već se konkretizira namećanjem na znanstvenoj, društvenoj, kulturološkoj, pravnoj, političkoj razini kao novi društveni koncept. Njime se identitet fizičke osobe u potpunosti pretvara u konstrukt i postaje virtualna stvarnost¹¹¹ koja se oponira empiričkoj stvarnosti. Takav identitet kao odraz subjektivne volje pojedinca, više nema objektivnih konstitutivnih elemenata i postaje u potpunosti promjenjiv i fluidan. Iako je u stvarnosti nemoguće graditi vlastitu identitetsku biografiju neovisno o biološkim aspektima, zagovornici bioloških odrednica kao nepromjenjivih konstitutivnih elemenata osobnog identiteta, smatraju se protivnicima individualnih sloboda i prava koji zadanim odrednicama žele dominirati i ograničiti čovjeka. Međutim, pitanje je koliko zapravo ovaj novi društveni koncept izvire iz samoodređenja, a koliko je funkcionalan ideologiji koja ga nameće. To je posebno vidljivo kod maloljetne djece, stoga je promjena spola i promidžba rodnog identiteta među djecom neprihvatljiva. Identitet koji se odvaja od biološkog i čini ovisnim o autonomiji ili ograničenoj autonomiji koja pretpostavlja medicinske postupke alteracije spolnih obilježja, vrlo lako može postati politički manipulativnim identitetom. Riječ je o prihvaćanju novog sociokulturnog determinizma koji počiva na semantici, a ne na antropologiji i ontološkim istinama. Takvim se identitetom može vrlo lako manipulirati što je već sada vidljivo u poretcima koji priznaju više identiteta¹¹² ili omogućuju uvođenje metaidentiteta, tj. kvaziidentiteta.¹¹³

¹¹⁰ Palazzani, Laura, *Ideologia gender: presupposti filosofici ed implicazioni giuridiche*, Cuadernos Kóre, 1, 4 (2011), 30-58.

¹¹¹ Ribezzo Francesco, *Le nuove vie della giuridificazione del corpo*, European Journal of Privacy Law & Technologies, 2, (2022) 305-312.

¹¹² Njemački Savezni Ustavni sud 2017. donio je odluku kojom nalaže priznanje trećeg roda tzv. intersex.BVerfG, Beschluss des Ersten Senats vom 10. Oktober 2017- 1 BvR 2019/16 -, Rn. 1-69,

¹¹³ Primjerice cariera alias u Italiji koja nije službeni program Vlade, ali se opravdava pravom na obrazovanje kao i pozivom na određene neobvezujuće pravne dokumente kao što je *Preporuka CM/Rec(2010)5 Odbora ministara/ ministrice državama članicama o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta*. Vidi više o argumentima u Izzi Maria Vittoria, *Ai margini di politica e ideologia: quale spazio per un discorso giuridico in materia di carriera alias? Brevi considerazioni in merito*, u *Rivista di studi giuridici sull'orientamento sessuale e l'identità di genere*, 13/07/2023, dostupno online <http://www.geniusreview.eu/2023/ai-margini-di-politica-e-ideologia-quale-spazio-per>

5. Rodni identitet se u pravne poretke najčešće uvodi kroz praksu ustavnih i vrhovnih sudova, a što je kruna promidžbe dobro osmišljenih agendi koje ga na međunarodnoj razini promiču i kroz tzv. soft law te se po unaprijed formuliranim rješenjima polako prelijeva u nacionalne poretke. Time se stvara dojam da je riječ o prepoznavanju postojećeg identiteta, a zapravo je riječ o neznatnoj društvenoj incidenciji stvarnih slučajeva rodne disforije („0.005–0.014% of the population for biological males and 0.002–0.003% for biological females“)¹¹⁴

Porast broja slučajeva neprihvatanja vlastita biološkoga spola, osobito u maloljetne djece, koji se evidentira u posljednjih nekoliko godina rezultat je promidžbe rodne ideologije na svim razinama (obrazovnoj, političkoj, pravnoj, putem medija), a osobito u društvu. Zbog toga je ova ideologija jedna od najopasnijih s kojom se društvo suočava i kao društvena ideologija opasnija je od političke ideologije jer izravno utječe na temeljne društvene odnose – mijenja antropologiju, osobni život čovjeka, njegove najosobnije i najintimnije odnose te dovodi do ideološkog konformizma.

Pravo čija je funkcija zaštita identiteta i istine o čovjeku kao individui postaje negacija čovjekova biološkog identiteta i generator novih identiteta, čime se u cijelosti isključuje primjena načela nekontradiktornosti te uistinu sve postaje moguće pa i to da stvarnost postane fikcija. Definiranje prava na rodni identitet kao apsolutnog i nepromjenjivog nije moguće ni u slučaju odricanja od biološkog determinizma (esencijalizma) i prihvatanja novog socio-kulturnog determinizma (konstruktivizma) jer je spol neodvojiv od čovjeka.¹¹⁵ S antropološkog aspekta uvođenje rodnog identiteta dovodi u pitanje i čovjekovu sposobnost shvaćanja vlastitog identiteta. Rodni se identitet predstavlja kao evolutivni iskorak, transcendencija determinizma, a zapravo je negacija čovjeka i devolucija razuma. Čovjek nije riječ, misao, sud, čovjek je neograničeni univerzum tijelom omeđen u prostoru koji se izgrađuje stalnom interakcijom tjelesne i psihološke dimenzije. No, silom riječi, koncepata, neologizama performativnog značenja, pravog jezičnog inženjeringa, čovjek uistinu preuzima rizik, na pozornici u kojoj *totus mundus agit histrionem*, postati nitko. Možda se sve i odvija u nutarnjoj dvojbi na koju pozornicu stati, onu koja spaja ili onu koja razdvaja dušu i tijelo, ali ispod

un-discorso-giuridico-in-materia-di-carriera-alias-brevi-considerazioni-in-merito/
Pristup na dan: 26. rujna 2023.

¹¹⁴ Vidi bilješku 76

¹¹⁵ Di Pietro, Maria Luisa, *Dalla sessualità al genere: una rivoluzione antropologica e semantica*, op.cit., 42.

svake maske ostaje uvijek onaj netko koji je i duša i tijelo, a toga se odreći ne može. Od te činjenice nije mogao odstupiti ni Ustavni sud u pravorijeku kojim priznaje pravo na rodni identitet uz tvrdnju da štiti prava „onih čiji spol nije nepovratno i u potpunosti promijenjen, ali žive kao da jest (u „drugom rodnom identitetu”).“¹¹⁶ Evo baš tu je vidljiva sva moć i snaga prava koje svojom artificijelnošću ozakonjuje čovjeka umjesto da mu služi kao *ars aequi et boni*.¹¹⁷ Bez dobra i istine čovjeku ne preostaje drugo nego navući masku.

I primjereno ovome dobu vladavine ozakonjenih društvenih konstrukata završimo riječima Pirandellova lika Oca: *“Pa kad je sve zlo upravo u tome! U riječima! Svi u sebi nosimo čitav jedan svijet, svatko svoj svijet! Pa kako se onda možemo razumjeti, gospodine, ako ja riječima koje izgovaram dajem vlastiti smisao i vrijednost, dok ih onaj tko ih sluša neizbježno prihvaća u onom smislu i s onom vrijednošću koju one imaju u njegovom unutarnjem svijetu? Vjerujemo da se razumijemo; no zapravo se ne razumijemo nikada!”*¹¹⁸

GENDER IDENTITY AND LEGALISATION OF THE “RIGHT TO LIVE IN ANOTHER GENDER IDENTITY” ALSO FOR UNDER-AGED CHILDREN IN THE REPUBLIC OF CROATIA

Summary

The first part of the paper expounds the basic concepts, legal institutes and categories that are necessary for understanding personal identity and the context within which, in our legal system, the right to gender identity has been legalized as a new personal right that completely changes the person's image. This "right" is derived from the right to self-determination and non-discrimination, and it is promoted as an evolution of the individual's personal freedom through ethics that is measured by the quality of life and a definition of health in which psychological aspects prevail. Self-determination presupposes a certain degree of autonomy and psychosocial development, so we dedicated the second part of the paper to an analysis of the legalization of gender reassignment for under-aged children based on the "right to life in another gender identity" in the Republic of Croatia, as well as the rulings of the Constitutional

¹¹⁶ Rješenje br.: U-I-3594/2018, Zagreb, 13. srpnja 2021., t. 16.

¹¹⁷ Rodotà Stefano, *Il corpo giuridificato*, op.cit., 60-63.

¹¹⁸ Pirandello Luigi, *Šest lica u potrazi za autorom*, op.cit.str. 12.

Court of the Republic of Croatia from 2014 and 2021, which confirm its constitutionality despite the fact that this makes gender identity subjective and fluid and negates the normative function of the body and biological determinants of a person, which are impossible to change and/or abolish.

Keywords: gender identity, gender reassignment of under-aged children, self-determination, normative function of the body